

YUBİLEYLƏR

UOT 316

[https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1\(44\).144](https://doi.org/10.30546/ifs.2025.1(44).144)

ZİYƏDDİN GÖYÜŞÖV – 105

GÖRKƏMLİ FİLOSOFLAR ZİYƏDDİN GÖYÜŞÖV HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM...

Mən 1979-cü ildən 2016-cı ilədək AMEA-nın Böhmənyar adına Fəlsəfə və Hüquq (indiki Fəlsəfə və Sosiologiya) İnstitutunda çalışmışam. 2025-ci ilin fevralından yenidən doğma institutumuzda qayıtmışam. Sovetlər dövründə Elmlər Akademiyasında işə başlayarkən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, akademik, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Həsən Abdullayev idi. Çox yaxşı kollektivi olan Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun direktoru isə akademik Firudin Köçərli idi. O vaxtlar Elmlər Akademiyasına işə qəbulda ciddi məhdudiyyətlər olduğundan Firudin müəllim məni əvvəlcə SSRİ Fəlsəfə Cəmiyyətinin Azərbaycan bölməsinin elmi katibi vəzifəsinə qəbul etdi, sonralar isə institutun Tarixi materializm və elmi kommunizm şöbəsinə keçirdi. Rəhmətlik Ziyəddin Göyüşov əvvəlcə Fəlsəfə tarixi şöbəsinin, 1980-ci ildən isə yeni yaradılan Etika şöbəsinin müdiri oldu. Şöbədə istedadlı alimlərdən - hörmətli professor İlham Məmmədşadə (o, 1980-ci ildə 26 yaşında fəlsəfə elmləri namizədi elmi dərəcəsi almış ən gənc filosoflardan biri idi), Nizami Nəcəfov (o, mənim müdafiəmdə rəsmi opponenti oldu), Rəfiqə xanım Əzimova, Nazim Səfərov çalışırdılar. Sonralar Dilarə xanım Muslümşadə, elmi katibimiz Sevinc xanım Həsənova, Mehriban xanım Səfərova, Xatirə xanım Quliyeva, Şəhla xanım Musayeva, Fəxriyyə xanım Məmmədşadə və başqaları çalışırdılar.

Mən 1981-1985-ci illərdə istehsalatdan ayrılmaqla, 09.00.05. – Marksist-leninçi etika ixtisası üzrə Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun aspiranturasına daxil oldum.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Ziyəddin müəllim Göyüşov mənə elmi rəhbər təyin edildi. Dissertasiya mövzusunda dəyişiklik edildi. Əvvəlcə mövzusun adı “Markist-leninçi etikada əxlaqi hisslərin strukturu” idi. Məsləhətləşmələrdən sonra mənə başqa mövzu verildi. Onun adı belə oldu: “Əxlaqi ideal və onun Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığında təəcəssümü”. Bu mövzu Ziyəddin müəllimə çox yaxşı və doğma mövzu idi. Belə ki, o 1968-ci ildə nəşr olunan rus dilində yazdığı 564 səhifəlik “Azərbaycanda etik fikir” adlı fundamental əsərində Azərbaycan folklorunda mənəvi etik ideyaları Azərbaycanda etik fikrin inkişafını təşəkkülünün mənbələlərindən biri kimi araşdırmışdır. Z.Göyüşov digər kitablarında da yeri gəldikcə Azərbaycan folkloru nümunələrindən geniş istifadə edirdi. Sonralar namizədlik minimum imtahanı verərkən rəhmətlik Əmrəli İsmayılov mənim mövzusun marksizm fəlsəfəsinə aiddiyyəti olmadığını bildirdi. Mənə: “*Bu mövzu ilə sən marksist filosof ola bilməzsən!*” – dedi. Mən ona dedim: “*Müəllim, mən marksist filosof olmağı heç qarşıma məqsəd qoymamışam*”. Bu sözlər Əmrəli müəllimi bərk qəzəbləndirdi. Sonra o, mənə bir sual da verdi: “*Yaxşı, de görüm, “Kapital”ı oxuyubsanmı?*” Mən onsuz da kəsiləcəyimi bildiyimdən ona belə bir cavab verdim: “*Müəllim, “Kapital”ı oxumaq yox, yığmaq lazımdır*”. Əmrəli müəllim mənə qeyri-kafi yazdı və: “*Kapitalı yığandan sonra gələrsən*” – dedi. Mən bütün bunlar haqqında ictimai-fəlsəfi qəzet olan “İdrak” qəzetinin 1993-cü il tarixli 3-cü sayında “İstər inanın, istərsə də inanmayın!” rubrikasında imzasız yazmışam.

Z.Göyüşov konfranslarda aspirantların bütün çıxışlarını diqqətlə izləyirdi. O, konfranslarda fəlsəfə tarixi və etika bölmələrinə sədrlik edir, çıxışlara öz münasibətini bildirir, yaxşı cəhətləri təqdir, çatışmazlıqları tənqid edir, olduqca xeyirxah, əhəmiyyətli tövsiyələr verirdi. Onun aspirantlarından biri ADU-nun (indiki BDU-nun) Şərqsünəşliq fakültəsini ərəb dili ixtisası üzrə bitirmişdi. Konfransların birində həmin aspirant öz mövzusu ilə bağlı çıxışı zamanı danışarkən sanki ərəb mətnini ərəb tələffüzü ilə təqdim etdi. Ziyəddin müəllim hirsle onun çıxışını kəsib: “*Hoqqabazlıq eləmə! Adam balası kimi danış!*” - dedi.

Z.Göyüşov elmdə mücərrədçilikdən uzaq olan alim idi. O, bizdən öz aspirantlarından da elmi cəhətdən dərin, ancaq hamının başa düşdüyü sadə dildə yazmağı tələb edirdi. Məhz bu səbəbdən də onun etikaya, fəlsəfəyə, fəlsəfə tarixinə aid yazdığı kitablar bütün Azərbaycan xalqının sevə-sevə və maraqla oxuduğu stolüstü kitablardan idi.

Z.Göyüşov şöbədə tezlərdən tutulmuş elmi-tədqiqat işlərini, məqalələri, kitabları müzakirədən keçirməmiş çapına icazə verirdi. Mən başqa şöbədə işləsəm də aspirant kimi etika şöbəsində keçirilən elmi müzakirələrdə müşahidəçi kimi yaxından iştirak edirdim.

Ziyəddin müəllim sadə, təvazökar, alicənab, mehriban, zarafətçil, güləruz insan idi. O, necə deyərlər, böyüklə böyük, kiçiklə kiçik kimi davranırdı. Görkəmli alimin “Əxlaqi sərvətlər” kitabında tədqiq etdiyi ümumbəşəri dəyərlərin çox hissəsi sanki özünün daxili mədəniyyətinin göstəricisi idi. O, həyatda və bütün işlərində ədalətli idi. Hər hansı məsələni düzgün, ədalətli həll etməyə çalışırdı.

Ziyəddin Göyüşov həyatda mülayim, mehriban olsa da, elmi müzakirələrdə ciddi, obyektiv, tələbkar və prinsipial idi. Prinsipiallıq onun bir şəxsiyyət kimi əsas mənəvi keyfiyyətlərindən biri idi. Onun prinsipiallığı, özü demiş, “əxlaqi borcla, ədalətlə, vicdanla, tərəf və ləyaqətlə üzvi sürətdə bağlı” idi. Z.Göyüşov “Əxlaqi sərvətlər” kitabının 212-ci səhifəsində göstərirdi ki, “*prinsipiallıq tolerantlıqla yanaşı, sadə əxlaq norması olmaqla bərabər, həm də heç şübhəsiz, mühüm əxlaqi sərvətdir*”.¹

Yadımdadır, şöbədə müzakirə olunan elmi-tədqiqat işlərindən biri ciddi tənqid olundu. Ziyəddin müəllim göstərilən qeydlərə özünün də tövsiyələrini əlavə edərək onun yenidən işlənməsini bildirdi. Həmin şəxs az qaldı ki, ağlasın. Ancaq Ziyəddin müəllim dediyindən dönmədi.

Ziyəddin Göyüşov sovet dövrünün ən görkəmli filosoflarından idi. Düzdür, o, zahirən sovet elminin sinfi-ideoloji tələblərindən kənara çıxmırdı: əsərlərində marksizm-leninizm banilərini fikirlərinə istinad edir, feodalizm, kapitalizm, burjua cəmiyyətlərini və əxlaqını tənqid edir, sosializmi, kommunist əxlaqını tərifləyirdi. 1961-ci ildə onun “Burjua əxlaqının böhranı” adlı kitabı çapdan çıxmışdır. Lakin o, sovet alimindən daha çox, milli Azərbaycan filosofu idi. Çünki o, XI-XVIII əsrlərin Azərbaycan mütəfəkkirlərinin, eləcə də XIX-XX əsrlərin filosoflarından Mirzə Şəfi Vazeh, A.Bakıxanov, Mirzə Kazımbəy, M.F.Axundzadə, H.B.Zərdabi, S.Ə.Şirvani, Sidqinin, Şimali və Cənubi Azərbaycan maarifçilərinin etik görüşlərini araşdırmışdır. Z.Göyüşovun “Əxlaqi sərvətlər”, “Həzz və iztirab”, “Daxilə pəncərə (özünü-tərbiyə)”, “Fəzilət və qəbahət” əsərləri hamımızın sevə-sevə oxuduğumuz, bəhrələndiyimiz kitablardan idi. Görkəmli alimin 1979-cu ildə rus dilində çap etdirdiyi kitablardan biri də “Sovet Azərbaycanında fəlsəfi fikir. Qısa очерк” kitabı idi. Kitabda XX əsrin əvvəllərindən 70-ci illərin sonlarınaq Azərbaycan filosoflarının tarixi materializmə dair əsərlərindən, Azərbaycanda fəlsəfi müəsisələrin və fəlsəfi kadrların yaradılması və inkişaf etdirilməsindən, Heydər Hüseynovun, Əhməd Zəkuyevin, Mehbalı Qasımovun, Aleksandr Makovelskinin, Vahid Kərimovun, Həsən Şirəliyevin, Adil Həsənovun, Firudin Köçərlinin, Fuad Qasımzadənin, Zümrüd Quluzadənin, Adil Həsənovun, Əddin Şakirzadənin, Əmin Əhmədovun, Vəli Nəsirovun, Əfrand Daşdəmirovun, Həmid İmanovun, Əmrəli İsmayılovun, Tofiq Rəsulovun və başqalarının əsərlərindən, fəlsəfə tarixinə, estetika və etikaya elmi ateizmə aid məsələlərin araşdırılmasından bəhs edilir.

Z.Göyüşovun ən fundamental əsərlərindən biri də rus dilində 1963-cü ildə çap olunan “Həsən bəy Zərdabinin dünyagörüşü” əsəri idi. Bu əsər və ümumiyyətlə, maarifçilik fəlsəfəsi haqqında hörmətli professorumuz İlham Məmmədzadənin Zemfira xanım Göyüşova ilə birlikdə rus dilində 2014-cü ildə çap olunmuş “Modern, Həsən bəy Zərdabinin maarifçilik ideyaları və maarifçilik fəlsəfəsi” adlı möhtəşəm əsərdə geniş, hərtərəfli bəhs edilmişdir. Mən isə bir faktı nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Məlum olduğu kimi, Həsən bəy Zərdabinin oğlu Səfvət bəy Məlik-Zərdabi AXC quruculuğunda iştirak etmişdir. Onun bacısı Pəri xanım Ə.Topçubaşovun həyat yoldaşı olub. O, İstanbulda konsulluqda çalışmış, Avropada memarlıq fakültəsində təhsil almış, mühacir tədqiqatçılarından olmuşdur. O, 1927-ci ildən Türkiyədə yaşamışdır.

1960-cı illərdə SSRİ və Türkiyə arasında münasibətlər yaxşılaşdığından görkəmli və vətənpərvər ədəbiyyatşünas alimlərdən biri olan Abbas Zamanov Səfvət bəyi tapıb, hətta onu vətənə

¹ Göyüşov Z. Əxlaqi sərvətlər. (Populyar очерk). Bakı: Azər nəşr, 1966, s.212.

dəvət etmişdir. Səfvət bəy Məlik-Zərdabi Türkiyənin məşhur memarlarından biri kimi tanınmışdır. Görkəmli filosofumuz Ziyəddin Göyüşov 1970-ci ildə Türkiyəyə səfəri zamanı Səfvət bəylə görüşmüşdür. Atasının tədqiqatçısı, professor Z.Göyüşova dərin hörmət və ehtiram bəsləyən Səfvət bəy vətən həsrəti çəkirdi.

Mən Ziyəddin müəllimi son dəfə Azərbaycan SSR Səhiyyə Nazirliyinin Dördüncü Baş İdarəsinin 1 saylı xəstəxanasında (indiki Mərkəzi Klinik xəstəxanasında) xəstə yatarkən ziyarət etdim. O, mənimlə söhbətində “Dünyanın ən böyük sərvəti can sağlığıdır” – dedi. Mən ona: “Ziyəddin müəllim, Allah qoysa, sağalıb yenə institutumuzda qayıdarsınız, bizə böyüklük, ağsaqqallıq, rəhbərlik etməyi davam etdirərsiniz!” – dedim. Təəssüf ki, vaxtsız, amansız ölüm böyük və dəyərli şəxsiyyət, görkəmli alim Ziyəddin Göyüşovun mənalı həyatına son qoydu. Onun ölümü Azərbaycanın elmi ictimaiyyəti və xalqımız üçün ağır itki oldu. Allah ona rəhmət eləsin, məkanı cənnət olsun!

Biz əminik ki, Ziyəddin müəllimin ruhu şaddır. Çünki Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi qəhrəman Ordumuz onun anadan olduğu, boya-başa çatdığı torpaq da daxil olmaqla, bütün ərazilərimizi erməni işğalından azad etmiş, suverenliyimiz bərpa olunmuşdur.

Bir də təklifim budur ki, Ziyəddin Göyüşovun 105 illiyinə həsr olunmuş çıxışlar bir toplu və ya xüsusi buraxılış şəklində çap olunsun, gələcək nəsillərə çatdırılsın.

Vahid Ömərrov

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun Enerji təhlükəsizliyi siyasəti və gürcüstanşünaslıq şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent